

UNIVERZITA –MIESTO ĽUDSKÉHO I ODBORNÉHO RASTU

Marián Mráz

Desiate výročie zavedenia etickej výchovy ako študijného odboru na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity je dôvodom pre vyjadrenie radosti nad touto udalosťou. Veď onedlho po obnovení našej univerzity, vďaka odvahe a predvídavosti správnych ľudí, hlavne Mgr. Jozefa Opralu, jezuitu z Nitry a Lacka Lenza z Bratislavy sa vymedzuje úplne nový študijný odbor. Napriek nepriaznivým politickým i ekonomickým okolnostiam vznikla inštitúcia, ktorá môže špecifickým spôsobom nadviazať na starobylú univerzitnú tradíciu vychovávať, formovať a vzdelávať ľudí kompetentných porozumieť problémom súčasnosti a pomáhať novým generáciám objavovať význam etiky v individuálnom i sociálnom živote.

Tento seminár je aj vhodnou príležitosťou zamyslieť sa nad samotným pojmom *univerzita*, nad jeho ideovým obsahom, inšpiráciou a aktuálnosťou.

Univerzita totiž špecifickým spôsobom vyjadruje najhlbšie ľudské túžby poznávať, komunikovať, vytvárať spoločenstvo, societu, kolégium, jednotu v mnohosti.

Je to miesto „stávania sa človekom“ v priestore tvorenom osobnými vzťahmi, hodnotami, možnosťami, slobodou, voľbou, konaním i tvorbou v dejinnom i osobnom čase. Práve preto sa v zmysle stáročnej tradície univerzita až dodnes označuje ako *Alma mater – Matka živiteľka* (Rebro s. 37), pretože svojím charakterom i poslaním nadväzuje na rodinu, je pokračovaním domova – *oikos* – ktorý poskytuje výživu, opateru, bezpečnosť, výchovu i *scholé* - čas pre vzdelávanie. Rodina i univerzita síce prechádzajú výraznými premenami a krízami, napriek tomu však predstavujú aj v postmodernej dobe vysoko cenené hodnoty (Boryszewski, s. 27).

Inšpiratívne bohatstvo pojmu *universitas* je však ešte hlbšie než koncepcia druhého domova. Myšlienka *universitas* sa vynára v určitom historickom čase ako súčasť kultúrneho a spirituálneho procesu *sekularizácie*, čiže úsilia o lepšie poznanie toho, čo je božské a toho, čo je ľudské a toho, čo ich spája a zjednocuje.

Sekularizácia je dnes často používaný pojem, dejinný proces i dosť málo prebádaný fenomén. Pod pojmom sekularizácia sa myslí rozvoj ľudského poznania, racionálneho myslenia, techniky a kultúry v rámci ich vlastných sfér pôsobenia. Súčasne garantuje slobodu vyznania a konania všetkým ľuďom v súlade s ich

presvedčením a oslobodzuje náboženské spoločenstvá od zväzkov s ideológiami a politickými systémami.

Je to dejinný proces, v ktorom dochádza k novému vymedzovaniu kompetencií a úloh, čím sa otvárajú dvere pre uskutočňovanie vlastných cieľov i pre vzájomnú spoluprácu.

„Akademická pôda“ bola vždy synonymom priestoru pre slobodné vyjadrovanie myšlienok, názorov a presvedčení, ich výmeny v rámci rozličných foriem komunikácie, hľadání nových riešení a prístupov, čiže snahy o poznanie pravdy a jej uskutočňovania v praktickom živote. Univerzita vždy dynamizovala sekularizačný pohyb, ktorý je vyjadrením vedomia bytostnej nehotovosti, vďaka čomu si človek vertikálne i horizontálne vymedzuje bezpečný priestor pre rozvoj svojich spirituálnych ambícií v zmysle metafyzického princípu *stáleho viac – magis*, ako univerzálneho zákona každého rastu a pokroku (Tresmonant 1970, s. 138),

Ak je základným poslaním ľudskej vedy hľadanie pravdy, bude vhodné, ak si na začiatku nášho uvažovania všimneme aj tento kľúčový pojem.

Pôvodný zmysel termínu *pravda* súvisí so schopnosťou narácie, rozprávania, zhody slova so skutočnosťou (Novotný, s. 860; Machek, s. 481). Praslovanský koreň *prav* je východiskovým pre mnohé významné termíny – *pravda*, *spravodlivosť*, *právo* pochádzajú zo sanskritského základu *prá*, *práyá* v zmysle *dopredu*, *zreteľne*. To potvrdzuje pravekú skúsenosť, že bez pravdy a spravodlivosti nie je možný žiadny pohyb *dopredu*, žiadny pokrok ani budúcnosť.

Významové bohatstvo pojmu *prá*, *práyá* je základom aj pre ďalší významný termín *free*, *frei* – *sloboda* a pre celú skupinu pojmov, ktoré súvisia s *priazňou*, *priateľstvom* (Lanman, s. 197).

Problém jestvovania pravdy a schopnosti ju poznať a uskutočňovať je podmienkou každého filozofického a etického uvažovania. Pravda, sloboda a priateľstvo teda vychádzajú z jedného pojmového obsahu a hlboko súvisia s prežívaním zmyslu ľudskeho bytia.

Universitas spája poznanie, tvorivosť a slobodu do celku ľudskej vedy, ktorá môže byť pre človeka významná len vtedy, ak bude spojená so zodpovednosťou. V axiologicky formulovanom imperatíve zodpovednosti spoznáваме už takmer zabudnutú etiku, ktorá sa opäť stáva súčasťou študijných programov na univerzitách a u nás ako etická výchova sa dokonca dostáva aj na základné školy.

Dejiny etiky sú od počiatku späté s jej náboženskou inšpiráciou. V antickom Grécku je chápanie etiky spojené s predstavou protikladnosti dobra a zla, kalokagatickým príklonom k Dobru v jeho absolútnom chápaní a v prežívaní *eudaimonie* ako cieľa etických aktivít.

Podľa Sokrata sa filozofické poznanie dožaduje entuziazmu v praktickom konaní dobra. Grécky termín *entuziazmus* nie je ničím iným, než *en theos – mať v sebe boha* a praktické prežívanie múdrosti nie je nič iné, než *etika*“(Novotný 1947, s. 36). Filozof *Xenofón* hovorí, že Sokrates „*skúmal, čo je zbožné a čo bezbožné, čo je spravodlivé a čo nespravodlivé, čo je rozumné a čo šialené, čo je statočné a čo zbabelé*. Práve toto mal na mysli Ciceron, keď o Sokratovi povedal, že „ako prvý zniesol filozofiu z neba a usadil ju v mestách a zaviedol ju do ľudských príbytkov“ do našich vzájomných vzťahov (Höfding s. 31).

V druhom, biblickom okruhu našej civilizácie, je jediným prameňom Dobra Jahve. V akte stvorenia sa začína rozvíjať *heterogénna etika*, podstatou ktorej je pre človeka habituálne mravné vedomie dobra a zla ako aj vnútorný imperatív voľby dobra. Tieto skutočnosti ako vnútorné dispozície motivujú človeka konať mravne, čiže v zhode s pravdou bytia, ktorú môže poznať rozumom a reflektovať v svedomí.

Obidva pramene etiky dovoľujú vnímať krásu života a dospieť k vedomiu jeho zmyslu. Toto antické kalokagatické východisko je potvrdené aj v biblickom opise stvorenia slovami „A bolo to veľmi dobré“ (Gn 1, 31).

Uni – versum znamená *byť obrátený jedným smerom, mať spoločný cieľ* (Novotný s. 1349). *Universum* však označuje aj nekonečnosť dobier, *vesmír*, ktorý človek má k dispozícii, aby tento cieľ mohol dosiahnuť. Hlavným obsahom mnohovýznamového termínu *universitas* je sociálne štrukturovaná zameranosť človeka na dobro a schopnosť spoločne ho aj uskutočňovať.

Universitas máme teda chápať ako miesto spoločného poznávania a uskutočňovania dobra v jeho rozličných podobách. Miesto – *topos* – tu nemá iba topografický zmysel, ale najmä ideový, spirituálny. Súvisí s procesom vytvárania domova ako *Alma mater*, poznávania a utvárania seba ako *Imago Dei* a súčasne aj poznávania a pretvárania sveta v pohybe od predstavy o svete v zmysle Komenského *Orbis Pictus* k eschatickému projektu *Civitas Dei – Božieho Mesta*.

Toto boli hlavné ideové, vertikálne inšpirácie zakladania prvých stredovekých univerzít, ktoré vznikli spájaním rozličných *kolégií* – čiže spoločných domácností

v ktorých učitelia a žiaci bývali pod jednou strechou – do jedného funkčného a zmysluplného celku charakterizovaného *jednotou v odlišnosti*.

Odlišnosť jednotlivých kolégií spočívala najmä v zameranosti na rozličné oblasti poznania. Medzi ne patrila i etika ako jedna z hlavných filozofických disciplín. Univerzitné štúdium malo však aj praktický cieľ: premeniť poznanie na entuziazmus praktickej profesionality. Inšpiráciou praktického zamerania univerzitných štúdií je a zrejme aj bude núdza človeka v jej fyzickej, psychickej i spirituálnej rovine.

Evidencia núdze druhého a dispozícia pomôcť mu sú prejavom konštitutívnej zameranosti na „Ty“ druhého človeka, ktorá je podmienkou vlastnej identifikácie i poznávania seba i sveta.

Empatia, vcítenie sa do situácie druhého spolu s jeho *akceptáciou*, sú základom *prosociálnosti*, ktorú rozumieme ako „činnosť s úmyslom pomôcť alebo prospieť inej osobe alebo skupine osôb“ (Žilínek s. 179). Prosociálnosť súvisí s orientáciou na dobro druhého a schopnosťou vidieť jeho potreby, jeho núdzu, čiže predstavuje *druhého* človeka ako *blížneho*.

Do tohto celku označovanom ako *charitas* patrí aj *altruizmus* ktorý ako antropologický a sociálny fenomén i ako osobná dispozícia v priebehu dejín motivoval a profiloval viaceré významné povolania a profesie.

Pojem *altruizmus* mal pôvodne vystihnúť dôležitosť v renesancii objavovanej *humanitas* ako protikladu kresťansky chápanej *charitas* (Bocheňski 2000, s. 14). Termín sa rýchlo ujal a čoskoro sa začal chápať ako „vedomé, dobrovoľné a nezištné zrobenie úsluhy jednému človeku alebo skupine ľudí“ aj ako „starostlivosť o dobro druhých“ (Łobocki 1997, s. 103).

Empatia, *prosociálnosť*, *afiliácia*, *akceptácia* i *altruizmus* sa nedajú vyčleniť z celku *charitas* – *lásky k druhej osobe* a nesporne patria k základným pojmom i cieľom etickej výchovy. Mohli by sme ich aj nazvať *univerzitnými cnosťami* osvojenie ktorých je súčasťou každej profesie, vykonávanie ktorej je podmienené udeľovaním *fakulty* - profesionálnej kompetencie riešiť niektorý typ ľudskej núdze alebo problému.

Ten, kto chce pomáhať iným, musí sám poznať, čo to je núdza, pretože núdza a pomoc spolu úzko súvisia, tvoria jednotu a predstavujú základnú podobu ľudského spolubytia.

Vnímavosť pre potreby druhého, schopnosť „vidieť“ jeho núdzu a pripravenosť mu pomôcť totiž samy o sebe nestačia. Účinná pomoc predpokladá

okrem ochoty aj určitý stupeň vedomostí a praktických zručností, čiže profesionalitu. Bez nej by sa pomoc stala nielen neúčinnou, ale aj diletantskou. Čím je núdza väčšia a komplikovanejšia, tým väčšiu a solídnejšiu prípravu si vyžaduje.

Stav núdze inšpiroval vznik celého univerzitného systému vzdelávania a výchovy, chápaného ako rozvíjanie humanistických hodnôt a uplatňovanie získaných profesionálnych zručností pri poskytovaní odbornej pomoci v rozličných typoch núdze.

Filozofická fakulta má umožniť svojim absolventom naučiť sa riešiť existenciálnu núdzu pri hľadaní pravdy a zmyslu bytia seba samého, života, sveta i celého kozmu; *právnickej fakulte* bola zverená výučba k odbornosti kompetentne riešiť akúkoľvek nespravodlivosť v oblasti porušovania majetku, cti a práva; *Teologická fakulta* má byť kompetentná v oblasti núdze vedomia smrteľnosti človeka, jeho túžby po Absolútne, jeho vedomia i svedomia v záležitosti dobra a zla, odpustenia a nádeje; *medicínskej fakulte* bola zverená výchova a profesionalizácia pre dosiahnutie odbornosti a kompetencií pre riešenie núdze, ktorá má podobu choroby, bolesti a utrpenia (Gebaattel, s 41).

Pedagogická fakulta dáva svojim absolventom kompetencie v oblasti výchovy a vzdelávania detí a mládeže. Subsidiárny charakter školy chce vyzdvihnúť úlohu rodiny a súčasne pripravenosť pre odbornú pomoc pri jej zlyhávaní.

Výchovná úloha je nadčasová a významnejšia než púhe hromadenie poznatkov a informácií. Ved' to najdôležitejšie a najkrajšie v učiteľskom povolání je láska k deťom, v univerzálnom zmysle je to láska k ľuďom, ktorá jediná dokáže vytvoriť zo školy i z univerzity miesto utvárania človeka a vzrastu jeho ľudskosti i odbornej kompetencie.

Literatúra

[1] BOCHEŇSKI, J.M.: *Slovník filozofických pověr.* Praha : Academia, 2000. ISBN80-200-0841-1

[2] BORYSZEWSKI, P.: Udział ojca w życiu dzieci. In: *zborník Univerzita – miesto vedeckého, pedagogického a ľudského rastu.* Trnava : Fakulta humanistiky, 2003. ISBN 80-89074-78-2

[3] HÖFFDING, H. – KRÁL, J.: *Přehledné dějiny filosofie.* Praha : Unie, 1947.

[4] GEBSATTEL, V. E.: Pomoc v nouzi. In: *Bolest a naděje.* Praha : Vyšehrad, 1971.

- [5] LANMAN, Ch. R.: *A Sanscrit Reader*. Harvard University Press, 1940.
- [6] ŁOBOCKI, M.: Altruizm a miłość bliźniego. In: Kukołowicz, T. a kol.: *Pedagogika ogólna – Problemy aksjologiczne*. Lublin : KUL, 1997. ISBN 83-228-0558-6
- [7] MACHEK, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha : Academia, 1971.
- [8] MRÁZ, M.: *Problém utrpenia a jeho riešenie v medicínskej etike*. Trnava : Dobrá kniha, 2000. ISBN 80-7141-301-1
- [9] NOVOTNÝ, F.: Sokrates. In GROG, V.: *Řeční filosofové a mystici*. Praha : Společnost přátel antické kultury, 1947.
- [10] NOVOTNÝ, F.: *Latinsko-český slovník*. Praha : Grafická unie, 1948.
- [11] PRACH, V.: *Řecko-český slovník*. Praha : Springer a spol., 1942.
- [12] REBRO, K.: *Latinské právnické výrazy a výroky*. Bratislava : Obzor, 1984.
- [13] TRESMONTANT, C.: *Bible a antická tradice*. Praha : Vyšehrad, 1970.
- [14] ŽILÍNEK, M.: *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*. Bratislava : Iris, 1997. ISBN 80-88778-60-3

Tento príspevok vznikol v rámci riešiteľskej úlohy programu VEGA pod názvom „Sebaregulácia osobnosti v kontexte sociálnej inteligencie, životnej spokojnosti a zmyslu života“. Vedúci projektu: prof. PhDr. Imrich Ruisel, DrSc., SAV – ÚEP BRATISLAVA

Projekt bol schválený na roky 2003-2005. Číslo grantu 2/3020/23

doc. MUDr. ThLic. Marián Mráz, PhD.
Katedra pedagogiky a psychologie
Pedagogická fakulta TU
Priemyselná 4, P.O. Box 9
918 43 Trnava
e-mail: mmraz@post.sk